

TEISINGUMO TEISMO (pirmoji kolegija) SPRENDIMAS

2006 m. kovo 23 d.*

Byloje C-465/04

dėl *Corte suprema di cassazione* (Italija) 2004 m. birželio 11 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2004 m. lapkričio 3 d., pagal EB 234 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje:

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

prieš

Mariella De Zotti,

TEISINGUMO TEISMAS (pirmoji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas P. Jann, teisėjai K. Schiemann, K. Lenaerts, E. Juhász ir E. Levits (pranešėjas),

* Proceso kalba: italų.

generalinis advokatas M. Poiares Maduro,
kancleris R. Grass,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- *Honyvem Informazioni Commerciali Srl*, atstovaujamos advokatų G. Prosperetti ir C. del Pennino,
- M. De Zotti, atstovaujamos advokato F. Toffoletto,
- Europos Bendrijų Komisijos, atstovaujamos E. Traversa, padedamo advokato G. Belotti,

susipažinęs su 2005 m. spalio 25 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymu priimti prejudicinį sprendimą prašoma išaiškinti 1986 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyvos 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo (OL L 382, p. 17, toliau – direktyva) 17 ir 19 straipsnius.

- 2 Šis prašymas buvo pateiktas nagrinėjant ginčą tarp *Honyvem Informazioni Commerciali Srl* (toliau – *Honyvem*) ir M. De Zotti dėl kompensacijos pasibaigus sutarčiai, kuri pastarajai priklauso dėl to, kad minėta bendrovė nutraukė su ja sutartį, dydžio.

Teisinis pagrindas

Bendrijos teisės aktai

- 3 Direktyvos 17 straipsnyje nurodyta:

„1. Valstybės narės imasi priemonių, būtinų užtikrinti, kad, pasibaigus komercinio atstovavimo sutarties galiojimui, prekybos agentui būtų atlyginta pagal šio straipsnio 2 dalį arba būtų kompensuoti jo nuostoliai pagal šio straipsnio 3 dalį.

2. a) Prekybos agentas turi teisę į nuostolių atlyginimą, jei ir tiek, kiek:

— jis atstovaujamajam surado naujų klientų arba žymiai padidino verslo apimtį su turimais klientais ir dėl to atstovaujамasis gauna didelę naudą iš verslo su tokiais klientais, ir

- mokant nuostolių atlyginimą atsižvelgiama į visas aplinkybes, ypač į komisinius, kuriuos prarado prekybos agentas dėl verslo sandorių su tokiais klientais. Valstybės narės gali numatyti, kad tokioms aplinkybėms taip pat priklauso prekybą ribojančios sąlygos taikymas ar kitoks apribojimas, kaip apibrėžta 20 straipsnyje;
- b) nuostolių atlyginimo dydis negali viršyti to, kuris yra lygus nuostolių atlyginimui už vienerius metus, apskaičiuoto remiantis prekybos agento vidutiniu metiniu atlyginimu per pastaruosius penkerius metus, o jeigu sutartis galiojo trumpiau negu penkerius metus, nuostolių atlyginimas apskaičiuojamas remiantis atitinkamo laikotarpio vidurkiu.
- c) tokio nuostolių atlyginimo skyrimas nedraudžia prekybos agentui siekti jo nuostolių atlyginimo.

<...>

6. Komisija per aštuonerius metus nuo pranešimo apie šią direktyvą dienos pateikia Tarybai pranešimą dėl šio straipsnio įgyvendinimo, o, jeigu būtina, pateikia jai pasiūlymus dėl dalinių pakeitimų.“

4 Direktyvos 19 straipsnis numato:

„Šalys negali nukrypti nuo 17 ir 18 straipsnių, taip pakenkdamos prekybos agentui iki komercinio atstovavimo sutarties pabaigos.“

Nacionalinės teisės aktai

- 5 Direktyvos 17 ir 19 straipsniai į nacionalinę teisę perkelti Italijos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 1751 straipsniu. 1991 m. rugsėjo 10 d. Įstatyminiu dekretu Nr. 303 (GURI Nr. 221 paprastas priedas, 1991 m. rugsėjo 20 d.) šios nacionalinės teisės nuostatos formuluotė buvo iš dalies pakeista ir nuo to laiko grindžiama minėtais direktyvos straipsniais. Direktyvos 17 straipsnio pavyzdžiu šioje nuostatoje įtvirtinti vertinamieji kompensacijos, kurią prekybos agentas turi teisę gauti pasibaigus jo sutarčiai, apskaičiavimo kriterijai.

- 6 1992 m. lapkričio 27 d. *Confcommercio* (prekybos, turizmo ir paslaugų sektoriaus įmonėms atstovaujanti organizacija) ir FNAARC (prekybos agentams ir atstovams atstovaujanti organizacija) sudarė kolektyvinį susitarimą (toliau – 1992 m. susitarimas), kuriame numatyta:

„I punktas

Vadovaujantis Civilinio kodekso 1751 straipsniu, iš dalies pakeistu 1991 m. rugsėjo 10 d. Įstatyminio dekretu Nr. 303 4 straipsniu, ir ypač teisingumo principu, bet kuriuo sutarties pabaigos atveju prekybos agentui ar atstovui mokama kompensacija, kurios sumą sudaro 1 % nuo komisinių, apskaičiuotų bei sumokėtų per visą sutarties galiojimo laikotarpį.

Ši suma didinama:

A. Agentams ir atstovams, įsipareigojusiems atstovauti išskirtinai vienai įmonei:

— 3 % nuo komisinių dalies, neviršijančios 24 000 000 lirų per metus,

— 1 % nuo komisinių dalies, viršijančios 24 000 001, bet neviršijančios 36 000 000 lirų per metus.

B. Agentams ir atstovams, neįsipareigojusiems atstovauti išskirtinai vienai įmonei:

— 3 % nuo komisinių dalies, neviršijančios 12 000 000 lirų per metus,

— 1 % nuo komisinių dalies, viršijančios 12 000 001, bet neviršijančios 18 000 000 lirų per metus.

<...>

Šalys viena kitai patvirtina, kad pirmiau nurodytas kompensacijas jos laiko atitinkančiomis Civilinio kodekso 1751 straipsnyje nurodytą teisingumo principą.

II punktas

Pagal Civilinio kodekso 1751 straipsnį kartu su šio susitarimo I punkte nurodytomis sumomis išmokama papildoma suma <...>, kuri apskaičiuojama taip:

- 3% nuo per pirmus tris komercinio atstovavimo sutarties galiojimo metus apskaičiuotų komisinių,
- 3,50% nuo per ketvirtus–šeštus metus apskaičiuotų komisinių
- 4% nuo per vėlesnius metus apskaičiuotų komisinių.

<...>

Oficialus pareiškimas

Šalys patvirtina, kad šios kolektyvinio susitarimo nuostatos dėl atlyginimo pasibaigus sutarčiai pagal Civilinio kodekso 1751 straipsnį nustato palankesnes sąlygas nei teisės aktai. Šios nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir nedalomos bei negali būti taikomos kartu su kitomis sąlygomis.

<...>“

- 7 Taigi pagal 1992 m. susitarimą kompensacijos, į kurią prekybos agentas turi teisę pasibaigus jo sutarčiai, apskaičiavimas grindžiamas ne direktyvos 17 straipsnyje ir iš dalies 1991 m. rugsėjo 10 d. Įstatyminiu dekretu Nr. 303 pakeistame Civilinio kodekso 1751 straipsnyje (toliau – Civilinio kodekso 1751 straipsnis) nustatytais kriterijais, bet fiksuoto dydžio procentine šio prekybos agento gautų komisinių dalimi bei komercinio atstovavimo sutarties trukme.

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 8 *Honyvem* nutraukė su M. De Zotti sudarytą sutartį nuo 1998 m. birželio 30 dienos. Pagal šios sutarties 10 punktą jai „taikomos Civilinio kodekso ir specialių įstatymų dėl įgaliojimų komerciniam atstovavimui nuostatos bei kolektyviniai susitarimai prekybos sektoriuje <...>“.
- 9 Manydama, kad kompensacija pasibaigus sutarčiai turi būti grindžiama 1992 m. susitarimu, *Honyvem* pasiūlė M. De Zotti išmokėti 78 880 276 ITL dydžio kompensaciją.
- 10 Manydama, kad ši suma nepakankama, 1999 m. balandžio 12 d. M. De Zotti pareiškė ieškinį *Tribunale di Milano*, kad šis priteistų iš *Honyvem* 181 889 420 ITL sumą remdamasis Civilinio kodekso 1751 straipsnio kriterijais.
- 11 Kadangi *Tribunale di Milano* pripažino *Honyvem* argumentus pagrįstais ir atmetė šį ieškinį, M. De Zotti pateikė apeliacinį skundą *Corte d'appello di Milano*. Šis teismas apeliacinį skundą pripažino priimtiniu ir, remdamasis Civilinio kodekso 1751 straipsniu, pripažino ieškovei teisę į papildomą 57 000 000 ITL sumą.

- 12 *Honyvrem* pateikė kasacinį skundą dėl *Corte d'appello di Milano* sprendimo *Corte suprema di cassazione*. Ši bendrovė, be kita ko, nurodė, kad Civilinio kodekso 1751 straipsnis nukreipia į šalių valios autonomijos principą ir tuo pagrindu – į kolektyvinius susitarimus tais atvejais, kai jie prekybos agentui numato palankesnes sąlygas nei teisės aktai. Sutartimis numatytų kompensacijų buvimo palankesnėmis vertinimas turi būti atliekamas *ex ante*. Kadangi kolektyviniu susitarimu įtvirtinta tvarka prekybos agentui bet kuriuo atveju garantuoja kompensaciją, darytina išvada, kad ji yra jam palankesnė už Civilinio kodekso 1751 straipsnį.
- 13 M. De Zotti pateikė priešinį reikalavimą dėl to, kad taikant Civilinio kodekso 1751 straipsnio kriterijus jai priklausančios kompensacijos pasibaigus sutarčiai dydis turi būti artimas pirmojoje instancijoje prašytos kompensacijos dydžiui.
- 14 Iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad nei Italijos teismų praktikoje, nei doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl 1992 m. susitarimo teisėtumo.
- 15 Tokiomis aplinkybėmis *Corte suprema di cassazione* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar atsižvelgiant į direktyvos 17 straipsnio turinį bei tikslą ir, jei reikia, į jame nustatytus kompensacijos skaičiavimo kriterijus, galima aiškinti, kad pagal šios

direktyvos 19 straipsnį ją į nacionalinę teisę perkelianti nacionalinės teisės norma gali leisti kolektyviniu susitarimu, įpareigojančiu tam tikrų santykių šalis, vietoj kompensacijos agentui 17 straipsnio 2 dalyje nustatytais atvejais, apskaičiuotos pagal šioje dalyje įtvirtintus kriterijus, numatyti tokią kompensaciją, kuri, viena vertus, suteikiama neatsižvelgiant į 17 straipsnio (2 dalies) a punkto pirmoje ir antroje įtraukose numatytų sąlygų įvykdymą (dalį šios kompensacijos suteikiant bet kuriuo sutarties pasibaigimo atveju), ir, kita vertus, apskaičiuojama remiantis ne pagal direktyvą nustatytais kriterijais (ir atitinkamu atveju neperžengiant joje numatytų dydžių), bet pagal iš anksto kolektyviniame susitarime įtvirtintus kriterijus, t. y. kai kompensacijos dydį lemia (visiškai neatsižvelgiant būtent į verslo apimties padidėjimą dėl agento pastangų) procentas nuo prekybos agento atlyginimo, gauto sutarties galiojimo laikotarpiu, dėl ko konkretus kompensacijos dydis, net kai tenkinamos visos arba beveik visos direktyvoje įtvirtintos teisės į kompensaciją pripažinimo sąlygos, daugeliu atveju yra mažesnis (o kartais – daug mažesnis) už direktyvoje numatytą maksimalų dydį ir bet kuriuo atveju mažesnis už tą, kurį konkrečiu atveju galėtų priteisti teismas, jeigu jam reikėtų vadovautis ne kolektyvinio susitarimo kriterijais, bet direktyvos principais ir kriterijais?

2. <...> ar kompensacija turi būti apskaičiuojama analitiniu metodu, įvertinant komisinius atlyginimus, kuriuos prekybos agentas tikėtinai būtų galėjęs gauti per metus, einančius po komercinio atstovavimo sutarties pasibaigimo, dėl ryšių su rasta naujais klientais arba dėl jo veiklos labai padidėjus verslo su turimais klientais apimčiai, ir tik tada patikslinant sumą, atsižvelgiant į teisingumo kriterijų ir maksimalų direktyvoje numatytą kompensacijos dydį; ar galima taikyti kitus apskaičiavimo metodus, konkrečiai kalbant, mišrius metodus, kuriais labiau atsižvelgiama į teisingumo kriterijų ir į direktyvoje nurodytą maksimalų dydį?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl pirmojo klausimo

- 16 Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą priėmęs teismas iš esmės klausia, ar direktyvos 19 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jos 17 straipsnio 2 dalyje numatyta kompensacija pasibaigus sutarčiai, remiantis kolektyviniu susitarimu, gali būti pakeista kompensacija, nustatyta pagal kitus nei minėtoje nuostatoje numatytus kriterijus.
- 17 Pirmiausia pažymėtina, kad direktyvos 17 ir 19 straipsniai turi būti aiškinami atsižvelgiant į direktyvos tikslą ir ją įtvirtintą sistemą (šiuo klausimu žr. 1991 m. spalio 2 d. Sprendimo *Vandevenne ir kt.*, C-7/90, Rink. p. I-4371, 6 punktą ir 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimo *Kontogeorgas*, C-104/95, Rink. p. I-6643, 25 punktą).
- 18 Šiuo atžvilgiu neginčijama, kad direktyva siekiama suderinti su komercinio atstovavimo sutarties šalių teisiniais santykiais susijusių valstybių narių teisę (1998 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Bellone*, C-215/97, Rink. p. I-2191, 10 punktas ir 2000 m. liepos 13 d. Sprendimo *Centrosteel*, C-456/98, Rink. p. I-6007, 13 punktas).
- 19 Taigi, kaip matyti iš antrosios ir trečiosios konstatuojamųjų dalių, direktyva siekiama apsaugoti prekybos agentus jų santykiuose su atstovaujamaisiais, skatinti prekybinių sandorių saugumą bei palengvinti prekybą tarp valstybių narių, suderinant jų teises sistemas prekybinio atstovavimo srityje. Šiuo tikslu direktyvos 13–20 straipsniuose, be kita ko, įtvirtinamos taisyklės, kurios reglamentuoja komercinio atstovavimo sutarties sudarymą ir pasibaigimą (2003 m. kovo 6 d. Sprendimo *Caprini*, C-485/01, Rink. p. I-2371, 4 punktas).

- 20 Sutarties pasibaigimo atveju direktyvos 17 straipsnio 1 dalis įtvirtina sistemą, kuri valstybėms narėms leidžia pasirinkti vieną iš dviejų variantų. Iš esmės jos turi imtis priemonių, būtinų užtikrinti, kad, pasibaigus komercinio atstovavimo sutarčiai, prekybos agentui būtų išmokėta kompensacija, apskaičiuota pagal šio straipsnio 2 dalyje nurodytus kriterijus, arba atlyginti nuostoliai, apskaičiuoti atsižvelgiant į šio straipsnio 3 dalyje pateikiamus kriterijus.
- 21 Italijos Respublika, kurios daugelis nacionalinės teisės aktų anksčiau buvo pagrįsti kolektyviniais susitarimais, pasirinko 17 straipsnio 2 dalyje numatytą variantą.
- 22 Pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką direktyvos 17–19 straipsniuose įtvirtinta sistema, be kita ko, prekybos agento apsaugos pasibaigus sutarčiai atžvilgiu, yra imperatyvi (2000 m. lapkričio 9 d. Sprendimo *Ingmar*, C-381/98, Rink. p. I-9305, 21 punktą).
- 23 Šioje byloje Teisingumo Teismas nusprendė, kad atstovaujамasis negali išvengti minėtų nuostatų taikymo pasinaudodamas vien taikytiną teisę pasirinkti leidžiančia sąlyga nepatikrinęs, ar šis pasirinkimas yra palankus prekybos agentui (minėto sprendimo *Ingmar* 25 punktą).
- 24 Dėl direktyvos 19 straipsnio pirmiausia primintina, kad pagal nusistovėjusią teismo praktiką Bendrijos teisės aktais nustatyto bendro principo, šiuo atveju – direktyvos 17 straipsnyje numatytos kompensavimo sistemos, išimtį įtvirtinančios sąvokos turi būti aiškinamos siaurai (šiuo klausimu žr. 2001 m. sausio 18 d. Sprendimo *Stockholm Lindöpark*, C-150/99, Rink. p. I-493, 25 punktą).

- 25 Taip pat pažymėtina, kad direktyvos 19 straipsnis šalims numato galimybę nukrypti nuo 17 straipsnio nuostatų iki sutarties pabaigos, jei numatytas nukrypimas nėra nepalankus prekybos agentui. Būtina konstatuoti, kad šio nukrypimo palankumas turi būti vertinamas tuo momentu, kai šalys jį numato. Jos negali susitarti dėl nukrypimo, kurio galėtų nepaisyti, jei pasibaigus sutarčiai paaiškėtų, kad jis palankus arba nepalankus prekybos agentui.
- 26 Tokį aiškinimą taip pat patvirtina direktyvos 17 ir 19 straipsniais įtvirtintos sistemos tikslas ir pobūdis, kurie yra detalizuojami šio sprendimo 19 ir 22 punktuose.
- 27 Todėl iš išdėstytų argumentų darytina išvada, kad direktyvos 19 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad nuo jos 17 straipsnio leidžiama nukrypti tik tuo atveju, kai *ex ante* aišku, jog pasibaigus sutarčiai tai nepakenks prekybos agentui.
- 28 1992 m. susitarimas būtų toks, jei būtų nustatyta, kad jo taikymas nepakenkia prekybos agentui, nes bet kuriuose teisiniuose santykiuose, kurie gali atsirasti tarp komercinio atstovavimo sutarties šalių, prekybos agentui nuosekliai užtikrina didesnę arba bent jau tokio paties dydžio kompensaciją palyginti su apskaičiuotąja taikant direktyvos 17 straipsnį.
- 29 Vienintelės aplinkybės, kad minėtas susitarimas gali būti naudingesnis prekybos agentui tuo atveju, kai jis, taikant direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus, turi teisę tik į daug mažesnę kompensaciją arba jos neturi apskritai, nepakanka, kad būtų įrodyta, jog jis nenukrypsta nuo direktyvos 17 ir 18 straipsnio nuostatų pakenkiant prekybos agentui.

30 Šiuo atžvilgiu būtinus vertinimus turi atlikti nacionalinis teismas.

31 Galiausia pažymėtina, kad 1992 m. susitarimas galėtų būti vertinamas kaip palankesnis prekybos agentui tik tuo atveju, jeigu suteiktų galimybę bent iš dalies sudėti kompensaciją, apskaičiuotą pagal šį susitarimą, ir kompensaciją, numatytą direktyva įtvirtinta sistema. Tačiau ši galimybė akivaizdžiai atmetama oficialiu šį susitarimą pasirašiusių šalių pareiškimu.

32 Atsižvelgiant į visus pirmiau išdėstytus argumentus, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti taip: direktyvos 19 straipsnį reikia aiškinti taip, kad pagal šios direktyvos 17 straipsnio 2 dalį numatyta kompensacija pasibaigus sutarčiai negali būti pakeista, taikant kolektyvinį susitarimą, kompensacija, apskaičiuota pagal kitus nei šioje nuostatoje įtvirtintus kriterijus, nebent įrodyta, kad tokio susitarimo taikymas bet kuriuo atveju užtikrina didesnę arba bent jau tokio paties dydžio, palyginti su taikant minėtą nuostatą apskaičiuota, kompensaciją.

Dėl antrojo klausimo

33 Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar kompensacija pasibaigus sutarčiai turi būti apskaičiuojama analitiniu

būdu, kaip tai numato direktyvos 17 straipsnio 2 dalis, ar galima naudoti ir kitus skaičiavimo metodus, kurie, be kita ko, leidžia labiau atsižvelgti į teisingumo kriterijų.

34 Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad nors direktyvos 17 straipsnyje įtvirtinta tvarka yra imperatyvi ir įtvirtina pagrindus (minėto sprendimo *Ingmar* 21 punktą), tačiau ji nedetalizuoja kompensacijos pasibaigus sutarčiai apskaičiavimo metodo.

35 Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad vadovaudamasi šiais pagrindais valstybės narės gali naudotis savo diskrecija, pasirinkdamos kompensacijos apskaičiavimo metodus (minėto sprendimo *Ingmar* 21 punktą). Pagal direktyvos 17 straipsnio 6 dalį Komisija pateikė Tarybai 1996 m. liepos 23 d. Ataskaitą dėl direktyvos dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo 17 straipsnio įgyvendinimo (KOM(96) 364 galutinis). Šioje ataskaitoje pateikiama išsami informacija apie veiksmingą kompensacijos apskaičiavimą siekiant padėti vienodžiau aiškinti šį 17 straipsnį.

36 Todėl į antrąjį klausimą reikia atsakyti, kad pagal direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje nustatytą tvarką valstybės narės turi diskreciją, kuria jos gali naudotis atsižvelgdamos, be kita ko, į teisingumo kriterijų.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

³⁷ Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikusiai teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija) nusprendžia:

- 1. 1986 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyvos 86/653/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su savarankiškai dirbančiais prekybos agentais, derinimo 19 straipsnį reikia aiškinti taip, kad pagal šios direktyvos 17 straipsnio 2 dalį numatyta kompensacija pasibaigus sutarčiai negali būti pakeista, taikant kolektyvinį susitarimą, kompensacija, apskaičiuota pagal kitus nei šioje nuostatoje įtvirtintus kriterijus, nebent įrodyta, kad tokio susitarimo taikymas bet kuriuo atveju užtikrina didesnę arba bent jau tokio paties dydžio, palyginti su taikant minėtą nuostatą apskaičiuota, kompensaciją.**
- 2. Pagal Direktyvos 86/653 17 straipsnio 2 dalyje nustatytą tvarką valstybės narės turi diskreciją, kuria jos gali naudotis atsižvelgdamos, be kita ko, į teisingumo kriterijų.**

Parašai.